

Zbornik Instituta za kriminološka
i sociološka istraživanja
2018 / Vol. XXXVII / 2 / 55-67
Originalni naučni rad
UDK: 341.231.14:314.151.3-055.2
343.988-054.73-055.2

MIGRANTKINJE*

Zorica Mršević*
Institut društvenih nauka Beograd
Svetlana Janković, potpukovnica*

Sva ljudska bića moramo tretirati
s poštovanjem i dostojanstveno¹

Globalna migratorna kretanja nisu pojava u kojoj učestvuju samo muškarci i ona danas nisu bez žena, njihovog iskustva i specifičnosti viktimizacije. Permanentni porast broja žena migrantkinja, jedna je od karakteristika savremenih migracija poslednjih decenija, što se odnosi i na Srbiju. Ujedno sa porastom njihovog broja, raste i svest da su one ujedno i izbeglice od rodno zasnovanog nasilja. Zato je i ovogodišnja Nacionalna konferencija o nasilju nad ženama i devojkicama², identifikovala upravo migrantkinje, među posebno ranjivim grupama žena u Srbiji. Nezaštićene su, i kada se kreću u porodičnim skupinama, jer su tada izložene porastu porodičnog nasilja od strane muških članova porodice, frustriranih putnim tegobama i neizvesnošću. A kada su same, tek tada su žrtve mnogih, kriminalaca, krijumčara, drugih migranata, istih ili od njih različitih nacionalnosti, ali i pripadnika međunarodnih humanitarnih organizacija i državnih

* Ovaj tekst je nastao kao deo projekta: „Društvene transformacije u procesu evropskih integracija - multidisciplinarni pristup“, koji je finansiran od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj, br. 47010.

* E-mail: zmrsevic@idn.org.rs

* E-mail: svetlana.jankovic.cacak@gmail.com

¹ Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih i ponižavajućih kazni ili postupaka usvojena je rezolucijom 10. decembra 1984. godine, a stupila je na snagu 26. juna 1987. U čast Konvencije, kao i Povelje Ujedinjenih nacija, 26. jun je određen kao Međunarodni dan podrške žrtvama torture. Naša zemlja potpisala je Konvenciju 1991, a zatim i 2003. godine.

² Nacionalna debata Nasilje nad ženama i devojkicama u Srbiji - Između obaveza i realnosti, održana je 21. maja 2018.

institucija sektora bezbednosti. Podaci upućuju da država retko ili uopšte ne procesuiraju pokušaj silovanja ili slično nasilje, već samo ubistvo, a u pogledu partnerskog nasilja ili nasilja u porodici, praksa se razlikuje od slučaja do slučaja. Migrantkinje doduše, sve više prijavljuju nasilje, ali institucionalni sistemi još uvek nisu adekvatno responsivni.

KLJUČNE REČI: migrantkinje / izbeglice / silovanje / ubistvo / responsivnost institucija / patrijarhalni odnosi / rodno zasnovano nasilje

1. UVOD

U prihvatnim centrima za azil u Srbiji, kojih ima osamnaest, smešteno je oko 3.500 izbeglica i migranata, od kojih je najveći broj poreklom iz Avganistana - 41 procenat. Slede izbeglice iz Pakistana sa 20,6 procenata, iz Irana 19 procenata, iz Iraka 9,9 procenata, dok je broj izbeglica iz Sirije u velikom padu i čine 1,4 procenat ukupnog broja lica registrovanih i smeštenih u prihvatnim centrima u Srbiji (Danas, 2018). U junu 2018. zabeleženo je da je bilo 13 procenata žena i odraslih devojčica, a 31 procenat dece (Pašalić, 2018). Globalna migratorna kretanja nisu pojava u kojoj učestvuju samo muškaraci, danas ona ne protiču bez žena, njihovog iskustva i specifičnosti viktimizacije. Permanentni porast broja žena migrantkinja, jedna je od karakteristika savremenih migracija poslednjih decenija kada su ratovi i drugi vidovi nasilja i progona doveli do novog porasta broja prisilno raseljenih osoba u svetu, što je posebno bilo izraženo u 2015. godini, ali se porast nastavlja i u 2017. godini³.

Smatra se da migranti biraju da odu iz svojih zemalja, ne zato što su izloženi direktnoj pretnji od progona ili smrti, već uglavnom zato da bi poboljšali svoj život tako što će naći zaposlenje, ili u nekim slučajevima zbog obrazovanja, spajanja sa porodicom ili drugih razloga. Za razliku od izbeglica koje ne mogu bezbedno da se vrate kućama, za migrante se smatra da se ne suočavaju sa takvim preprekama za povratak. Za razliku od migranata, izbeglice su osobe koje beže od oružanih sukoba ili progona. Priznati su kao izbeglice upravo zato što je za njih previše opasno da se vrate svojim kućama i zato što im je potrebno utočište na nekom drugom mestu. To su ljudi za koje odbijanje azila može imati fatalne posledice. Izbeglice su definisane i zaštićene u međunarodnom pravu. Izbeglice koje su svoje zemlje napustile usled sukoba i progona čine 25,4 miliona od 68,5 miliona raseljenih ljudi u svetu. To je 2,9 miliona ljudi više nego 2016, a predstavlja i najveće povećanje koje je UNHCR zabeležio tokom samo jedne

³ Agencija UN za izbeglice UNHCR, saopštava da je krajem 2017. godine u svetu raseljeno 68,5 miliona ljudi. Među njima je 16,2 miliona onih koji su se prošle godine raselili prvi put ili ponovo. To ukazuje na ogroman broj ljudi u pokretu i znači da se svakoga dana raseljava novih 44.500 osoba ili jedna osoba svake dve sekunde.

godine. U međuvremenu je broj tražilaca azila, koji još uvek čekaju na odluku o svojim zahtevima za izbeglički status porastao za oko 300,000 i na dan 31. decembar 2017. godine bilo ih je 3,1 milion (UNHCR, 2018e).

2. POLOŽAJ MIGRANTKINJA

U ovom tekstu je reč o migrantkinjama, ali uz potpuno prisutnu svest da, iako su izbeglički i migrantski statusi pravno različito regulisani. Ženska iskustva, posebno sa rodno baziranim nasiljem, i jednih i drugih su vrlo slična. Štaviše, životni motivi, putevi i sudbine migrantkinja u nekim aspektima su mnogo sličniji životnim putevima žena u izbeglištvu, nego kada se porede sa muškim migrantima iz istih zemalja porekla.

U situaciji globalnih migracija neophodno je diferencirano sagledavanje situacije u kojoj se nalaze žene, jer se tom pitanju ne poklanja uvek dovoljno pažnje tako da one mogu ostati nevidljive u širokoj opštoj slici globalnih migratornih kretanja. Ističemo kao pozitivan primer, da je Zaštitnik građana Srbije posebnu pažnju posvetio osetljivim i ranjivim grupama, između ostalih i ženama za koje se smatra da su u većoj meri izloženi diskriminaciji, nasilju i eksploataciji (Pašalić, 2018).⁴

Niko ne bira da postane izbeglica, ali mi ostali imamo mogućnost da biramo kako da im pomognemo (UNHCR, 2018d).⁵ Ne treba zato postavljati pitanje da li Evropa može da prihvati taj broj migranta, nego da li može da ispolji humanost da spase ljudske živote.⁶ U uslovima masovne mobilnosti, neoliberalne države širom sveta su pooštrile kontrolu granica, i time otežale velikim delovima te globalne populacije da legalno uđu ili ostanu u njihovim državama. Nemilosrdni imigracioni sistemi najčešće imaju za cilj da mehanički diferenciraju izbeglice kao osobe pobjegle od ratnog nasilja, od tzv. ekonomskih migranata koji ne mogu da računaju na azil ili druge lakše i izglednije načine legalizacije njihovog boravka u Evropi. Kod žena to nerazumevanje ide do neprepoznavanja ili ignorisanja suštinske ženske migratorne specifičnosti, naime da su one pobjegle od rodno zasnovanog nasilja, najčešće nimalo manje smrtonosnog od ratnog, tj. da su prema tome i one pre izbeglice, a ne kako se obično tretiraju, ekonomske migrantkinje.

Dok kod većine muškaraca možda nije teško odrediti ko pripada kategoriji migranata ili izbeglica, sudeći uglavnom po kriterijumu zemlje/teritorije porekla, u kojoj ima ili nema oružanih sukoba, kod žena žrtava porodičnog nasilja taj kriterijum nije dovoljan i ne može da se smatra jedinim ili najvažnijim. I u tim navodno (ili barem trenutno) mirnim zemaljama/teritorijama najčešće su surovi patrijarhalni običaji i permanentna prisutnost raznih oblika rodno zasnovanog nasilja. Sa porastom broja migrantkinja, raste i svest tranzitnih i prijemnih

⁴ Takođe i deci bez roditeljske pratnje i osobama sa invaliditetom.

⁵ Broj prisilno raseljenih prešao 68 miliona prošle godine – neophodan novi globalni dogovor za izbeglice.

⁶ Više od 1.600 migranata je stradalo u Sredozemlju u sedam meseci 2018. godine.

zemalja da su one ujedno i izbeglice od rodno zasnovanog nasilja. Naime, žene često koriste talas izbeglištva i migracija da pobegnu od progona i nasilja, zapravo od patrijarhalnih odnosa u zemljama njihovog porekla (najčešće Avganistan i Pakistan), i na njima baziranog rodno zasnovano nasilja i diskriminacije. Kada je beg nemoguć pokušavaju makar svoju decu da spasu od smrtonosnog nasilja njihovih porodica i plemenskih zajednica.⁷

Taj specifičan položaj migrantkinja koje nastoje da se izbore za izbeglički status, našao je u Srbiji već i svoj umetnički izraz. U pozorišnoj predstavi koja je premijerno izvedena 26. juna 2018. na sceni „Raša Plaović” Narodnog pozorišta u Beogradu,⁸ pred publikom se našla priča o mladoj migrantkinji Zahri i njenom bekstvu ka Evropi. Muža su joj odabrali čim se rodila, i udali je kao devojčicu, mimo njenog znanja i volje. On je redovno tukao nju i njenu decu, tretirao ih kao roblje, a „neposlušnim” ženama se po tradiciji odsecaju nosevi ili se sakate na druge načine „za primer drugima”, a svaki pokušaj napuštanja takve zajednice znači gotovo izvesnu smrtnu presudu. Ovu sudbinu iskusile su mnoge žene u patrijarhalnim porodicama u Avganistanu. Glavnu junakinju predstave u životu su zadesile i migrantske muke, nasilje, pljačka, ropstvo, i na kraju, naizgled sizifovska borba sa vlastima zemlje prijema u pokušaju ubeđivanja da joj je u zemlji porekla život u opasnosti od strane muža od koga je pobegla i njegove porodice. Zato ona nije i ne treba ni da bude tretirana kao migrantkinja, tj. lice koje traži na Zapadu zaradu i posao, već izbeglica, lice koje bekstvom iz svoje zemlje i ilegalnim prelaskom niza granica, spasava svoj život. Za osobe u takvim situacijama, koje su prisiljene da beže, ne treba da se koristi izraz „migrant” (UNHCR, 2018d).

3. KA EVROPI NA PUTEVIMA OČAJNIKA

Putevi očajnika⁹ kako se u izveštajima međunarodnih humanitarnih organizacija i medija nazivaju maršrute kretanja (i stradanja) izbeglica i migranata ka Evropi, nazvani su tako zbog visoke rizičnosti od gubitka života, zdravlja, telesnog integriteta (UNHCR, 2018c).¹⁰ Oni su još opasniji i rizičniji po žene, posebno one koje putuju same (i deca) bez pratnje, jer su posebno izloženi rizicima seksualnog i rodno zasnovanog nasilja na putu ka Evropi ali i na nekim lokacijama u Evropi (UNHCR, 2018c).¹¹

⁷ Kada ne mogu same da dođu do Evrope, žene tamo nastoje da pošalju decu, u nadi da će bar ona moći nađu zaštitu od nasilja i bede.

⁸ Predstava: „Da bar nisam žensko“, po tekstu Nine Džuver u režiji Vladana Đurkovića. Igrale: Vaja Dujović i Milica Stefanović.

⁹ Na putovanju ka Evropi veruje se da je više od 3.100 ljudi izgubilo živote na moru 2017. godine, u poređenju sa 5.100 u 2016. godini. Od početka 2018. godine, 501 osoba je preminula ili se smatra nestalom.

¹⁰ U izveštaju UNHCR-a takođe se navode slučajevi zlostavljanja i iznuda koje su izbeglice i migranti pretrpeli u rukama krijumčara ljudima, švercera ili oružanih grupa na različitim rutama ka i u Evropi.

¹¹ „Putevi očajnika” - izveštaj UNHCRa, pruža kratak pregled o promeni kretanja izbeglica ka Evropi.

Kao prvo što se uočava analizom njihovog položaja je da normalne zaštitne strukture (uže i šire porodice, zajednice) često nestaju, ostavljajući ljudska prava žena i devojaka u situacijama znatno povećanog rizika. One su često i očigledno na udaru nasilja i potčinjavanja od strane kriminalaca i ekstremističkih grupa.¹² Nezaštićene su i kada se kreću u porodičnim skupinama, jer su tada izložene porastu porodičnog nasilja od strane muških članova porodice, frustriranih putnim tegobama i neizvesnošću. A kada su same, sa decom ili udružene sa drugim ženama (to se obično dešava kada muški članovi porodica sa kojima su pošle usput poginu, prisilno se razdvoje ili zalutaju), tek tada postaju žrtve mnogih. One su tada „lak plen“ i na udaru kriminalaca, krijumčara i drugih migranata istih ili od njih različitih nacionalnosti, ali i pripadnika međunarodnih humanitarnih organizacija i institucija sektora bezbednosti raznih tranzitnih država.

Analiza u „Nasilje nad ženama i devojčicama u migrantskoj populaciji u Srbiji“ (Marković, Cvejić, 2017) pokazuje da nasilje koje trpe žene izbeglice i migrantkinje nije sporadična već stalna pojava. Prema raspoloživim podacima o migrantkinjama i izbeglicama u Srbiji, 65% ispitanica je preživelo neki oblik fizičkog nasilja, bilo u zemlji porekla, prilikom putovanja ili boravka u Srbiji. Svaka deseta žena u migrantskoj populaciji u Srbiji je bila trudna. Trudnoća je često bila posledica silovanja, na šta sistem zaštite još uvek nije našao odgovarajuću reakciju.

Veliki problem predstavlja manjak znanja o rodno zasnovanom nasilju među profesionalcima u sistemu zaštite, u čemu Srbija nije izuzetak. Profesionalci nisu u dovoljnoj meri obučeni da prepoznaju rodno zasnovano nasilje, kao ni potrebe žrtava u postupku pružanja zaštite. Ovo se odnosi kako na uobičajene oblike rodno zasnovanog nasilja koji postoje i poznati su na tlu Evrope, tako i na sasvim nove oblike rodno zasnovanog nasilja koji se češće sreću u sredinama iz kojih dolaze izbeglice i migranti (recimo osvetnički brak, sakaćenje, zločin iz časti, reciprocitetno silovanje, rani i dečiji brakovi, a posebno brakovi devojčica i starijih muškaraca). Ni migrantkinje preživljeno nasilje često ne prepoznaju kao nasilje, imajući u vidu da je u zemljama njihovog porekla ono široko rasprostranjeno i često se predstavlja kao deo kulturnih i porodičnih tradicija. Ukoliko ga i prepoznaju, u pitanju je tek ekstremno nasilje sa ozbiljnim posledicama, kao što su teške telesne povrede, invaliditet i smrt.

Podaci upućuju da država retko ili uopšte ne procesuiraju pokušaj silovanja ili slično nasilje, već samo ubistvo, a u pogledu partnerskog nasilja ili nasilja u porodici, praksa se razlikuje od slučaja do slučaja. Veliki problem je subjektivno tumačenje ljudi koji rade sa migrantima, šta jeste a šta nije nasilje. Migrantkinje u Srbiji doduše, sve više prijavljuju nasilje ohrabrene podrškom i zaštitom koju dobijaju, ali sistem još uvek nije adekvatno responsivan.

¹² Procenjuje se da je nasilje iskusila jedna od pet raseljenih žena koje se nalaze u situaciji humanitarnog zbrinjavanja, pri čemu se ta cifra smatra mnogo manjom od stvarne brojke imajući u vidu strukturalne i kulturalne barijere koje sprečavaju prijavljivanje takvih slučajeva.

4. PRINCIP ZABRANE PROTERIVANJA ODNOSNO VRAĆANJA (*NON-REFOULEMENT*) U SRBIJI

Žene migrantkinje/izbeglice mogu da budu posebno na udaru raznih protivzakonitih praksi proterivanja, odnosno vraćanja bilo u zemlje porekla, bilo u zemlje ulaska pre Srbije. Zato treba naglasiti da je sistem domaćih propisa u tom pogledu dobar, posebno zbog uvođenja odredbi kojima se obezbeđuju rodno-osetljivi azilni postupci, uvođenje roda, rodnog identiteta i rodno zasnovanog nasilja u definiciju izbeglice. O tome se pozitivno izrazio i Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR, 201), ali i konstatovao da njegova primena u praksi nije uvek ujednačena i rodno senzitivna.

Novi Zakon o privremenoj zaštiti i azilu¹³ je stupio na snagu 3. aprila 2018. godine, a primenjuje se od 3. juna 2018. godine. U članu 24. ovog Zakona navodi se da pravo na utočište ima tražilac koji se nalazi izvan države svog porekla ili države uobičajenog boravišta, a opravdano strahuje od progona zbog svoje rase, pola, jezika, veroispovesti, nacionalne pripadnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkog uverenja, a zbog čega ne može ili ne želi da prihvati zaštitu te države. U članu 26. detaljnije se definišu razlozi progona, pa se u stavu 2 navodi da, u zavisnosti od okolnosti države porekla, određena društvena grupa može označavati i grupu koja se zasniva na zajedničkim karakteristikama pola, roda, rodnog identiteta i seksualnog opredeljenja. U članu 26. stavu 3 se navodi da prilikom procene da li postoji opravdan strah od progona, nije važno da li tražilac zaista poseduje karakteristike koje mogu biti razlog progona, već je dovoljno da mu počinilac progona pripisuje takve karakteristike.

Član 28. zakona propisuje da su dela progona dovoljno ozbiljna po svojoj prirodi ili ponavljanju da predstavljaju ozbiljno kršenje osnovnih ljudskih prava. Kao dela koja će se naročito smatrati delima progona se u stavu 2. ovog člana izričito navodi fizičko ili psihičko nasilje, uključujući seksualno i rodno zasnovano nasilje, kao i dela koja su po svojoj prirodi specifično vezana za pol ili decu. Time je zahtev Istanbulske konvencije za pružanje utočišta u različitim slučajevima rodno zasnovanog nasilja ispunjen. Naime, Istanbulska konvencija od država članica zahteva da preduzmu zakonodavne, odnosno druge mere za poštovanje principa zabrane proterivanja odnosno vraćanja (*non-refoulement*) žrtava rodno zasnovanog nasilja, nezavisno od njihovog boravišnog statusa. Žrtve ni pod kojim uslovima ne smeju biti vraćene ni u jednu zemlju u kojoj bi bile u riziku da budu podvrgnute mučenju, nehumanom, ponižavajućem ophođenju ili kažnjavanju.

Zakon, uprkos opštoj zabrani proterivanja, omogućava proterivanje lica za koje se osnovano može smatrati da ugrožava bezbednost Republike Srbije ili koje je pravnosnažnom presudom osuđeno za krivično delo za koje se prema zakonodavstvu Republike Srbije može izreći kazna zatvora u trajanju od pet godina ili teža kazna, zbog čega predstavlja opasnost za javni poredak. Međutim,

¹³ „Službeni glasnik Republike Srbije“, broj 24/2018.

čak ni u ovom slučaju nijedno lice ne sme biti proterano ili protiv svoje volje vraćeno na teritoriju na kojoj postoji rizik da će biti podvrgnuto mučenju, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

U praksi su primeći razni nedostaci u postupanju nadležnih institucija, npr. nedostatak prevodioca za maternji jezik migranata/izbeglica (Ombudsman, 2017). Službena lica nastoje da na neki način „otaljavaju“ posao (u smislu da žele što pre da stave predmet *ad acta*); kada migranti/kinje treba da potpišu datu izjavu, prevodiocu se kaže da im samo prevede da potpisuju ono što ih je sudija pitao, ne dozvoljavajući prevodiocu da im pročita i prevede šta je napisano, itd). Sudije ne žele, iako su dežurni, da rade posle 22 časa, pa se desi da migranti/kinje moraju da čekaju do ujutro da ih saslušaju. Ipak, naglašava se zapažanje, da kada su u pitanju migrantkinje, službena lica su u komunikaciji mnogo korektnija.

Odobranje boravka strancima je u Srbiji regulisano Zakonom o strancima¹⁴, koji je stupio na snagu 3. aprila 2018. godine. Međutim, primena zakona je odložena za šest meseci, odnosno za oktobar 2018. godine. Do tada će se primenjivati „stari” Zakon o strancima¹⁵. Novi zakon uvodi novine u pitanja boravišnog statusa, a najznačajnije razlike u odnosu na prethodni zakon su vidljive baš u oblasti novih i detaljno regulisanih osnova za odobranje privremenog boravka. Važno je napomenuti da se članom 59. tog zakona, strancu koji je žrtva porodičnog nasilja ili se nalazi u drugim posebno teškim okolnostima, je omogućeno dobijanje samostalnog boravka, bez obzira na dužinu prethodnog boravka u zemlji i ispunjavanja opštih uslova za dobijanje dozvole za privremeni boravak. Ovo predstavlja ispunjenje zahteva iz člana 59. tačka 1 Istanbulske konvencije.

Potrebno je eksplicitno ustanoviti obustavu postupka proterivanja pokrenutog u vezi boravišnog statusa supružnika ili partnera i podnošenje nezavisnog zahteva za boravak žrtve.

Potrebno je izričito ustanoviti mogućnost povratka boravišnog statusa osobama koje su kao žrtve prinudnog braka odvedene u drugu zemlju i tako izgubile boravišni status u zemlji u kojoj inače borave. Potrebno je da nadležni organi u praksi prepoznaju krivična dela nasilja, kao teška krivična dela.

¹⁴ „Službeni glasnik Republike Srbije“, broj 24/2018.

¹⁵ „Službeni glasnik Republike Srbije“, broj 97/2008.

5. MIGRANTKINJE U DESTINACIONIM ZEMLJAMA

Najveći broj lica u rasejanju, suprotno pogrešnom uverenju, se ne nalazi u evropskim zemljama visokog životnog standarda. Ukupno 85 procenata izbeglica nalazi se u zemljama u razvoju, od kojih su mnoge strahovito siromašne i dobijaju malu pomoć za brigu o ovim populacijama. Četiri od pet izbeglica ostaju u zemljama koje se graniče sa njihovim domovinama. To čini položaj žena te populacije dodatno komplikovanim (UNHCR, 2018e).

Opšti pogled na situaciju migrantkinja (onih kojima je taj status priznat) takođe sadrži, osim izloženosti porodičnom i raznim oblicima rodno zasnovanog nasilja, i probleme sa restriktivnim antitrefiking zakonima, zdravstvenom zaštitom, obrazovnim i ekonomskim mogućnostima. Za vlasti mnogih zemalja izbeglice i migranti su posmatrani pre svega kao bezbednosno rizična populacija, npr. navodi se da je za mađarske vlasti svaki musliman potencijalni terorista (Ćirjaković, 2015: 44). Kako se povećava broj žena koje su trefikovane u industriju pružanja seksualnih usluga, onih koje se izvoze kao pogodne supruge u programima ugovorenih brakova i onih eksploatisanih kao nelegalne radnice u domaćinstvima, bez pravne ili socijalne zaštite, rastu i restriktivne, antitrefiking bezbednosne javne politike destinacionih zemalja. Tipičan primer primarnosti bezbednosnog pristupa je pojačana kontrola i restrikcije nametnute ženama, da bi se sprečio trefiking, kao odbrana ženske žrtve, kažnjavanjem te iste žrtve, a ne čitavog niza (muških) počinitelaca u lancu trefikinga. Trefiking je jedan od najgorih oblika radne eksploatacije i kao takav predstavlja grubo kršenje ljudskih prava i osnovnih principa Međunarodne organizacije rada. Trefiking svodi žene i decu na komercijalnu robu, korišćenu za unutrašnju trgovinu i za izvoz. Osobe koje se bave trgovinom ljudima zadovoljavaju postojeću visoku potražnju za migrantskim radom u nekim sektorima ekonomije, sa jedne strane, i sužavaju legalne tokove migracija u većini zemalja, sa druge strane. Kako žene imaju manje šanse od muškaraca da legalno imigriraju, one su i relativno više izložene diskriminaciji, zloupotrebi i nasilju. Posebno treba obratiti pažnju kada političari pokušavaju da nas ubede da odustanemo od slobode u ime bezbednosti od međunarodnih krijumčara ljudima i da treba da budemo na oprezu. Ljudi koji nas uveravaju da možemo da ostvarimo bezbednost samo po cenu slobode, žele da nam uskrate i jedno i drugo (Schneider, 2018: 79).

Kako su zdravstvene usluge često nepostojeće ili ograničenog obima, žene i devojke često ne mogu da realizuju svoje osnovno pravo na polnu i reproduktivnu zdravstvenu zaštitu. Procenjuje se da su šezdeset procenata materinskih smrti u uslovima konflikata, reseljanja i prirodnih katastrofa preventabilne, što znači da u normalnim uslovima ne vode do letalnog ishoda. Ženama i devojkaama često potpuno nedostaje korišćenje osnovnih higijensko/zdravstvenih i obrazovnih servisa i resursa.

Dva i po puta je veća verovatnoća da će devojčice biti izvan sistema obrazovanja u zemljama zahvaćenim konfliktima od dečaka, a disproporcija se nastavlja, štaviše povećava u rasejanju, kada devojčice imaju u uslovima raseljenosti još manje mogućnosti obrazovanja od dečaka. A pristup obrazovanju je osnovno

ljudsko pravo. Ipak, milionima žena i devojaka među sve brojnijom izbegličkom/migrantskom populacijom u svetu, obrazovanje ostaje težnja, a ne stvarnost. Odrastajući, one su sve češće marginalizovane, a rodni nesrazmer započet u osnovnom obrazovanju u srednjim školama je u porastu. Društvene i kulturne norme često dovode do toga da se dečacima daje porodični i društveni prioritet u odnosu na devojčice kada je u pitanju školovanje. Zato je Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija uputio globalni poziv za buđenje, pozivajući sve da se pridruže u zahtevu: „Došao je red na nju”, skrećući pažnju da nijedna devojčica ne bi trebalo da propusti časove, jer je put do škole predugačak ili suviše opasan. Njima je takođe, potrebna bolja zaštita od uznemiravanja, seksualnog nasilja i kidnapovanja na putu ka školi (UNHCR, 2018a).¹⁶

Farris i de Jong analiziraju (Farris & Jong, 2013) postojanje diskriminacija prema drugoj generaciji migrantskih devojčica kako u obrazovanju tako i na tržištu rada, u školovanju i prilikom prelaska na tržište rada. One ukazuju da je to rezultat šire dinamike socijalnih nejednakosti proizvedene i reprodukovane isključivanjem imigranata iz ekonomskog, kulturnog i društvenog kapitala. Mlade migrantkinje su zbog toga smeštene u najniži sloj društva. Rodno zasnovana diskriminacija uočava se naročito na prelasku iz perioda školovanja u period aktivnosti na tržištu rada. Iako u destinacionim zemljama postoje daleko veće mogućnosti društvene mobilnosti, karijerni puteva ženske dece imigranata i dalje teže da prate pravce isključenosti, uglavnom kao rezultat njihovih nepriviligovanih društvenih pripadnosti. Tu se mogu uočiti specifični oblici rodno zasnovane diskriminacije. Prvi oblik diskriminacije nastaje, jer kancelarije za savetovanje u karijeri i etničke socijalne mreže imaju tendenciju da kanališu devojke druge generacije prema onim poslovima koji su „rezervisani“ za migrantske žene u Evropi (usluge čišćenja i nege / domaći rad), na taj način reprodukujući rodno zasnovane socijalne nejednakosti i segregirana rodna i „rasna“ tržišta rada. Takođe, diskriminacija žena pokrivenih maramom je veoma visoka i to utiče na razvoj karijere i donošenje ličnih odluka u pogledu odustajanja od zaposlenja zbog poštovanja običaja i religijskih pravila.

Migrantkinje imaju vrlo male ekonomske mogućnosti da zarade za život, značajno manje ne samo od žena u zemljama dolaska, već i od kategorije ranije pristiglih migrantkinja, jer su njihove opcije za zaradu često ograničene samo na nisko plaćeni, nekvalifikovani neformalni rad, u dodatku kojeg one imaju još i obavezni teret neplaćenog kućnog rada. To sve povećava rizik žena izbeglica, slično kao što je slučaj i sa migrantkinjama, da dođu u situaciju da im je jedina opcija angažovanje u pružanju seksualnih usluga za novac. Ekonomske mogućnosti i prognoze današnjih žena u izbeglištvu, uz paralelu sa migrantkinjama, potrebno je sagledati u svetlu onoga što već postoji, odnosno kroz ostvarene mogućnosti ranijih migratornih radnica na tržištu rada EU-Proteklih decenija značajan je porast njihovog broja. Jedna od karakteristika ženske migracije je, da o kojim god se zemljama porekla ili destinacije radilo, one

¹⁶ Novi izveštaj UNHCRa ukazuje na opasnu disproporciju u obrazovanju devojčica izbeglica.

bivaju snažno gurnute u stereotipno ograničene, rodno-diferencirane sektore tržišta rada kao što je nega drugih osoba u domaćinstvu i rad u domaćinstvu, seksualni rad, nege bolesnika i poljoprivrede, i praktično ograničene na njih.

6. FEMINIZACIJA MIGRACIJA U KONTEKSTU TRANSNACIONALNIH INTERKONEKCIJA

Broj migrantkinja je između 1965. i 1990. godine, u čitavom svetu konstantno rastao vidljivo brže u odnosu na broj migranata, i u najznačajnijim prijemnim državama, industrijalizovanim, kao i onima u razvoju (Chammartin, 2016). Trend iz osamdesetih nastavljen je i u devedesetim kada je broj migrantkinja koje dolaze iz mnogih, različitih razloga povećan širom sveta i porastao je sa 75 miliona 1990. godine na 111 miliona 2013. godine (UNDESA, 2013). Žene čine 42% od 4,5 miliona ljudi rođenih u Alžiru koji danas borave u Francuskoj. Feminizacija migracije u alžirskom kontekstu može se objasniti promenom konfiguracije pokretljivosti, koja više nije podstaknuta striktno ekonomskim razlozima, već takođe odražava i želju za ostvarivanjem drugih ciljeva u kontekstu društvene pokretljivosti i kulturoloških i ekonomskih transnacionalnih interkonekcija. I u drugim kontekstima uočeno je da razlozi migracije mogu ići i dalje od jednostavne potrebe za zaposlenjem, već reflektuju i potrebu da se ispune različite životne aspiracije i lični planovi. Primer su studentkinje univerziteta koje u povećanom broju učestvuju u naučnim mrežama, aktivistkinje udruženja civilnog društva koje učestvuju u Evro-mediterranskoj saradnji, ali i poslovne žene angažovane u transnacionalnim trgovinskim krugovima, kao što su *trabendo*, popularno nazvane „*biznasiate*“, odnosno „biznisvumenke – preduzetnice“ (Marchetti, Sali, 2015: 139-163).

ZAKLJUČAK

Iskustva i potrebe žena u migracijama su kvalitativno različite onih koje imaju muškarci u istoj situaciji. Međutim, žensko iskustvo je dugo bilo zapostavljeno u korist muškocentrične paradigme koja rukovodi rešavanjem problema izbeglica iz ratom zahvaćenih područja. Nalazi otkrivaju uticaj sociodemografskih karakteristika na iskustvo preseljenja i potrebe za osnovnim resursima, čije zadovoljavanje može olakšati proces migriranja i umanjiti rodne razlike. Uprkos svim teškoćama i izazovima, ipak, za mnoge žene, migracija predstavlja pozitivno iskustvo s obzirom na činjenicu da time što postaju glavne hraniteljke porodice, dobijaju i istaknuto mesto pri donošenju odluka vezanih za porodicu. Uprkos preprekama, opasnostima i životno ugrožavajućim rizicima, migracije pružaju nove obrazovne i radne mogućnosti i finansijsku nezavisnost (Siobhán, 2014).

Borba za žensko sećanje mora započeti u sadašnjosti, i potrebno je odmah raditi na paralelnoj rodnoj analizi, da ne bi i ovaj istorijski momenat kao mnogi pre, ostao upamćen i u istoriji zabeležen, kao da su u njemu učestvovali samo muškarci. Ili, kao da su čitava globalna kretanja bila stvar koja se tiče samo

muškaraca, kao da su kompletno protekli potpuno bez žena, njihovog iskustva, specifičnosti i višestruke viktimizacije, jednom rečju, njihove migracijsko/izbegličke situacije.

Važno je napomenuti i da iskustva prethodno pristiglih migrantkinja može danas da posluži kao model i način radne i kulturne integracije nedavno pristiglih žena, bilo da ih međunarodno pravo svrstava u kategoriju izbeglica ili migranata

LITERATURA

- (1) Ćirjaković, Z. (2015, 1. oktobar) Kraj zakrpljenog kontinenta, *NIN*, str. 44.
- (2) Farris, R. S. & Jong, de S. (2013) Discontinuous intersections: second-generation immigrant girls in transition from school to work, *Journal Ethnic and Racial Studies*, Volume 37, Issue 9, pages 1505-1525.
- (3) Konvencija saveta Eropе o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.
- (4) Kurteš, A. (2018, 27 jun) Da bar nisam žensko. *Politika*, str.8.
- (5) Marchetti, S. Salih R. (2015) Gender and Mobility across Southern and Eastern European Borders: „Double Standards” and the Ambiguities of European Neighbourhood Policy (str.139-163). In: *Changing Migration Patterns in the Mediterranean* Ed. Lorenzo Kamel. Roma: Istituto Affari Internazionali.
- (6) Marković, J. i Cvejić, M. (2017) *Nasilje nad ženama i devojčicama u migrantskoj populaciji u Srbiji*. Beograd: Atina – Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ženama.
- (7) Mršević, Z. (2016) Rodni aspekti savremenih migracija. Ur. Veselin Vukotić, Danilo Šuković In: *Seobe i razvoj*. (str. 203-213). Beograd: Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka.
- (8) Nacionalna debata. (2018) *Nasilje nad ženama i devojčicama u Srbiji - Između obaveza i realnosti*, održana 21. maja 2018. Zaključci: Da li nam je potreban strateški pristup?
- (9) Schneider, O. T. (2018) *O tiraniji – dvadeset pouka iz dvedesetog veka*. Beograd: Dosije studio, str. 79-80.
- (10) Zakon o azilu - „Službeni glasnik Republike Srbije“, broj 24/2018.
- (11) Zakon o strancima - „Službeni glasnik Republike Srbije“, broj 97/2008, 24/2018.

Internet izvori

- (1) Beta Afp, (2018, 3 septembar) Више од 1.600 миграната страдало у Средоземљу у седам месеци ове године, *Politika*, dostupno na: <http://www.politika.rs/scc/clanak/410481/Vise-od-1-600-migranata-stradalo-u-Sredozemlju-u-sedam-meseci-ove-godine>, pristupljeno 27. septembra 2018.
- (2) Chammartin M.-F.G. (2016) The feminization of international migration, International Migration Programme, International Labour Organization (ILO), dostupno na,
- (3) [http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/o/AFBE56C70CCE41DFC22579A70031B56A/\\$file/feminization_of_migration.pdf](http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/o/AFBE56C70CCE41DFC22579A70031B56A/$file/feminization_of_migration.pdf), pristupljeno 20. aprila.
- (4) Danas, online. (2018, 9. jul) Broj dolazaka izbeglica i migranata u Srbiji u porastu. *Danas*. 9 jul, dostupno na: <https://www.danas.rs/drustvo/save-the-children-broj-dolazaka-izbeglica-i-migranata-u-porastu/>, pristupljeno 25. septembra 2018.

- (5) Siobhán, M. (2014) Migration, Gender, and the Limits of Rights. In: *Ruth Rubio-Marín (Ed), Human Rights and Immigration (pp. 145-176)*. Oxford University Press. Dostupno na:
- (6) http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2574197, pristupljeno 6. marta 2017.
- (7) Ombudsman. (2017) Izveštaj o poseti Centru za azil u Krnjači, dostupno na: <http://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebnii-izvestaji/5436-izv-sh-p-s-i-c-n-ru-z-zil-u-rnj-ci>, pristupljeno 2. oktobra 2018.
- (8) Tanjug. (2018, 19. juni) Pašalić: Priliv izbeglica u Srbiju smanjen u velikoj meri. Blic. Dostupno na: <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/pasalic-priliv-izbeglica-u-srbiju-smanjen-u-velikoj-meri/xnkObsh>, pristupljeno 25. septembar 2018.
- (9) UNDESA. (2013, December) *Trends in International Migrant Stock: The 2013 Revision - Migrants by Age and Sex* (United Nations database, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2013). United Nations, dostupno na: <http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/migration/migrant-stock-age-2013.pdf>, pristupljeno 6. marta 2016.
- (10) UNHCR. (2018a, 7. mart) Na nju je red: novi izveštaj UNHCRa ukazuje na opasnu disproporciju u obrazovanju devojčica izbeglica. Ženeva: Saopštenje za medije, dostupno na:
- (11) <http://www.unhcr.rs/dokumenti/saopstenja-za-medije/na-nju-je-red-novi-izvestaj-unhcr-a-ukazuje-na-opasnu-disproporciju-u-obrazovanju-djevojcica-izbjeglica.html>, pristupljeno 5. oktobra 2018.
- (12) UNHCR. (2018b, 3. april) Agencija UN za izbeglice pozdravlja važne zakone koji regulišu status stranaca u Republici Srbiji. Beograd: Saopštenje za medije, dostupno na: <http://www.unhcr.rs/dokumenti/saopstenja-za-medije/agencija-un-za-izbeglice-pozdravlja-vazne-zakone.html>, pristupljeno 4. oktobra 2018.
- (13) UNHCR. (2018c, 11. april) Izveštaj UNHCR.a „Putevi očajnika”, Ženeva: Saopštenje za medije, dostupno na: <http://www.unhcr.rs/dokumenti/saopstenja-za-medije/izvestaj-unhcr-putevi-ocajnika.html>, pristupljeno 4. oktobra 2018.
- (14) UNHCR. (2018d, 19. juni) Forced displacement above 68 million in 2017, new global deal on refugees critical. Dostupno na: <http://www.unhcr.org/global-trends-2017-media>, pristupljeno 5. oktobra 2018.
- (15) UNHCR. (2018e, 20. jun) Broj prisilno raseljenih prešao 68 miliona prošle godine – neophodan novi globalni dogovor za izbeglice. Ženeva: Saopštenje za medije, dostupno na: <http://www.unhcr.rs/dokumenti/saopstenja-za-medije/broj-prisilno-raseljenih-presao-68-miliona-prosle-godine.html>, pristupljeno 3. oktobra 2018.

MIGRANT WOMEN

Global migratory movements are not a phenomenon involving only men. Today they are not without women, without their experience and the specifics of women's victimization. The steady increase in the number of women migrants is one of the characteristics of contemporary migrations in the last decades, which also applies to Serbia. At the same time with the increase in their number, the awareness is growing that they are also refugees, escaping in try to save their lives from gender-based violence. That is why the authors argue that refugee status is more suitable to them. That is why this year's National Conference on Violence against Women and Girls held in Serbia, identifies women migrants as particularly vulnerable groups of women in Serbia. They are unprotected when moving within family groups because they are exposed to increased family violence by male family members, frustrated by travel problems and uncertain future. And when they are alone, they increasingly become victims of many, e.g. criminals, smugglers, other migrants, the same or of different nationalities, as well as members of international humanitarian organizations and even state security sector institutions. The data indicates that the states rarely or not at all do not prosecute an attempted rape or similar violence, but only murder. In regard of partner or domestic violence, the practice varies from case to case. Migrant women, however, increasingly report violence, but the system is still not adequately responsive.

KEYWORDS: migrant and refugee women / rape / murder / responsiveness of institutions / patriarchal relations / gender-based violence